

ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ ЕКОНОМІЧНОЇ САМОДОСТАТНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

Красноносова О. М.

Анотація. В сучасних умовах євроінтеграції у зовнішній політиці держави та децентралізації регіонів – у внутрішній, розвиток як зовнішньоекономічних, так і внутрішньоекономічних зв'язків стає одним із каталізаторів економічного зростання громад і визначає їх економічну самодостатність. У зв'язку з цим формування динамічної регіональної структури, яка здатна швидко реагувати на зміну вектора національного та кон'юнктури світових ринків, стало актуальним важливим завданням економіки регіонів.

Ключові слова: регіон, економіка регіону, економічна самодостатність громади, структура регіональної економіки.

ОПРЕДЕЛЕНИЕ СОДЕРЖАНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ САМОДОСТАТОЧНОСТИ ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ ГРОМАД В РЕГИОНАХ УКРАИНЫ

Красноносова Е. Н.

Аннотация. В современных условиях, когда внешняя политика государства ориентирована на евроинтеграцию регионов, а внутренняя – на развитие как внешнеэкономических так и внутриэкономических связей, децентрализация власти становится одним из катализаторов экономического роста громад и определяет их экономическую самодостаточность. В связи с этим формирование динамичной региональной структуры, которая способна быстро реагировать на изменения вектора национального и конъюнктуры мировых рынков, стало актуальным вопросом и важной задачей региональной экономики.

Ключевые слова: регион, экономика региона, экономическая самодостаточность громады, структура региональной экономики.

DETERMINATION OF THE ESSENCE OF ECONOMIC SELF-SUFFICIENCY OF TERRITORIAL COMMUNITIES IN REGIONS OF UKRAINE

O. Krasnonosova

Abstract. Under modern conditions, when the foreign policy of the state is oriented towards European integration of its regions and the internal one – on the development of both foreign economic and intraeconomic ties, the decentralization of power becomes a catalyst of the economic growth of communities and contributes to their economic self-sufficiency. In this regard, the formation of a dynamic regional structure capable of rapid responding to changes in the national and world market environment is a topical issue and an important task of the regional economy.

Keywords: region, economy of the region, economic self-sufficiency of the community, structure of the regional economy.

Постановка завдання. На теперішній час наша держава реалізує концепцію децентралізації. Зміни, що спрямовані на посилення орієнтації регіонів на самоврядування, а територіальних громад – на самодостатність і конкурентоспроможність, вимагають детальної оцінки сутності та змісту цього поняття.

Результати. Світова наукова думка розглядає сутність самодостатності з психологічної точки зору. Саме з цієї позиції під самодостатністю розуміється здатність суб'єкта вирішувати багато життєвих завдань власни-

ми силами. Тобто створення умов, за яких доходи територіальних громад у межах певного регіону забезпечать необхідні бюджетні витрати, що дасть змогу регіону у цілому самостійно розвиватися на основі ефективного використання наявних власних ресурсів, вміння побудови економічних зв'язків усередині, між громадами, без залучення зовнішніх ресурсів характеризує стан самодостатності. Якщо територіальну громаду розуміти як сукупність місцевих жителів, які постійно проживають у межах адміністративно-територіальної одиниці, тобто регіону, то в цьому значенні територіальні громади існували завжди, в містах і селах. Саме в такому значенні традиційно використовують цей термін. Якщо ж під громадою розуміти колективного власника, то це об'єднання всіх громадян адміністративно-територіальної одиниці, а саме села, селища, міста, які можуть більшістю від свого складу на основі загальних зборів відповідно до Конституції України вирішувати питання щодо своєї спільної, неподільної публічної власності. Це територіальна громада, яка, за визначенням, набуває статусу юридичної особи та публічного права. У цьому сенсі територіальна громада виступає власником результатів суспільної праці та являє собою суб'єкт правових відносин, її вже можна ототожнювати із територіальною громадою згідно з Європейською хартією місцевого самоврядування, [1]. Розглядаючи громаду як адміністративно-територіальну одиницю, слід вказати, що це значення з'явилося із упровадженням адміністративно-територіальної реформи 2014–2015 рр. Реформа передбачає можливість укрупнення територіальних громад [1]. У цьому розумінні громада означає не місцевих жителів, а адміністративну територію, саме у такому сенсі цей термін використовується у подальшому.

Іншу точку зору висловлюють деякі економісти [2], розглядаючи самодостатність як можливість соціально-економічної системи регіону при використанні власних ресурсів забезпечувати досягнення в межах відокремленої підсистеми національної економіки, що являє собою окрему громаду або регіон у цілому. Узагальнено – це стан економічної системи, який дозволяє гарантувати населенню гідний рівень життя.

Деяко інший зміст має поняття «самозабезпеченість». Так, самозабезпеченість (самодостатність) розглядається як система замкнутого відтворення спільноти, з мінімальною залежністю від обміну із зовнішнім середовищем [3]; економічний режим самозабезпечення країни, в якому мінімізується зовнішній товарний оборот. У сучасній економічній лексиці такий стан позначають автаркією, тобто економіку, орієнтовану всередину, на саму себе, на розвиток без зв'язків з іншими країнами. Автаркія являє собою закриту економіку, що передбачає абсолютний суверенітет. Також термін «автаркія» вживається в сенсі прагнення до відокремлення, схильності до вузького намісництва.

Автаркія постає не стільки як поняття, що відображає існуючу економічну реальність, скільки як інструмент економічного аналізу. У цьому інструментальному сенсі автаркія дозволяє показати, в якій точці між двома полюсами – відкритою економікою і автаркією – повинна знаходитися певна регіональна економічна система з позиції сталого економічного зростання. Деякі науковці [4; 5] намагалися довести гіпотезу, що до полюса «відкрита економіка» повинні тяжіти малі країни – вони отримують більш відчутні вигоди від зовнішніх зв'язків. Великі ж країни з їх величезним внутрішнім ринком тяжіють ближче до полюса «автаркія». Тому сенс автаркії виявляється нерозривно пов'язаний із розміром економічної системи.

Принцип автаркії був, наприклад, одним із ключових моментів політичної доктрини корпоратизму. Автаркія спрямована на створення замкнутої, незалежної економіки, здатної самостійно забезпечити себе всім необхідним, але в цьому і полягає її потенційна неефективність: кидаючи всі сили на забезпечення держави всім необхідним, вона ризикує бути нездатною сконцентрувати сили на чомусь одному, щоб поліпшити його якість і свою продуктивність. Розвиток автаркії у країні, на думку науковців, йде врозріз із трендом розвитку сучасної світової економіки, що в деяких випадках призводить до економічної та навіть технологічної відсталості країни. Політика прагнення до автаркії, як самоцілі, відображає, як правило, нездоровий стан економічної системи, вона ґрунтується на хворобливо загостреному почутті патріотизму, яке не має нічого спільного з реаліями, бажанні уникнути реформування економіки держави та відокремитися від світової економіки.

Принципи формування державного та місцевих бюджетів на умовах дотаційності являє собою елементи наслідків командно-адміністративної економіки. Наявна система субвенцій і дотацій місцевих бюджетів створюють умови зловживань у сфері державних програм економічного розвитку та держзакупівель, що також можна віднести до наслідків радянської моделі економіки.

Існує наукова думка [6; 7], яка представляє економічну самодостатність адміністративної території умовним поняттям, через сильну інтеграцію і неможливість окремої громади діяти як самостійна одиниця. На їх думку, регіональне господарство є підсистемою загальнодержавної єдиної системи національного господарства, а отже, не може включати уособлені територіальні одиниці. У фаховій літературі висловлюється думка, що успіху та самодостатності адміністративна територія може досягти, якщо створить дієвий механізм максимально ефективного використання внутрішніх ресурсів, тобто максимально реалізує свій внутрішній потенціал. Необхідною умовою є стратегічне планування комплексу заходів, спрямованих на згладжування наслідків від можливого впливу зовнішніх факторів, під які підпадає адміністративна територія, що представляє громаду.

Враховуючи сучасний євроінтеграційний вектор розвитку України, необхідно зазначити, що умовами приєднання до Європейського Союзу є проведення державою великої кількості різноманітних реформ, включаючи і фінансову децентралізацію, оскільки без фінансового забезпечення неможливо досягти значних і вагомих результатів в інших сферах реформування.

Відповідно до Європейської Хартії Місцевого Самоврядування від 15.10.1985 р. зміст місцевого самоврядування полягає у гарантованому державою праві та реальній здатності самих територіальних спільнот громадян (територіальних колективів) та сформованих ними органів самостійно та під свою відповідальність вирішувати певну частину публічних справ, діючи в межах конституції та законів відповідної держави. Органи місцевого самоврядування визнано однією з головних підвалин будь-якого демократичного суспільства [1].

Однією з найбільш важливих частин децентралізації з точки зору самодостатності територіальних громад та регіонів у цілому є фінансова децентралізація. Вона відображає фінансові повноваження органів регіонального та місцевого рівнів та є однією з фундаментальних умов незалежності та життєздатності органів місцевої влади. Децентралізація процесів ухвалення рішень збільшує можливості участі місцевої влади в розвитку підконтрольної їй території; фіскальна децентралізація сприяє ефективному забезпеченню суспільними послугами шляхом ретельнішого узгодження видатків органів влади з найнеобхіднішими місцевими потребами [8]. Обов'язковою умовою існування дієвого інституту самоврядування є формування більшої частини доходів місцевих бюджетів за рахунок місцевих податків і зборів, які самостійно встановлюються органами самоврядування, [8]. Реалізація законодавчо закріпленого права кожного адміністративно-територіального утворення на економічну самостійність неможлива без наявності в кожного органу влади власного бюджету і права його складання, затвердження і виконання без втручання ззовні [8].

Необхідним є також посилення конкурентоспроможності кожної територіальної громади та регіону у цілому. Розглядаючи фактор конкурентоспроможності, фахівці [9; 10] визначають три складові, а саме:

- 1) конкурентоспроможність як забезпечувана населенням необхідність у створенні високого рівня життя;
- 2) конкурентоспроможність як забезпечувана виробництвом ефективність функціонування територіального господарського механізму;
- 3) конкурентоспроможність як підвищення привабливості адміністративної території з точки зору потенційних інвесторів.

Однією зі складових самодостатності територіальної громади та регіону у цілому можна назвати стан зовнішньоторгового сальдо. Незважаючи на те, що загальне скорочення імпорту, наприклад у 2014 р., в цілому по країні було значно вище за скорочення експорту, торгове сальдо країни залишається від'ємним: -468 млн дол. США. У регіональному розрізі склад експорту й імпорту товарів можна дослідити (табл. 1).

Таблиця 1

Сальдо експорту-імпорту товарів у регіонах України, млн дол. США

Регіони	Сальдо	
	позитивне	від'ємне
1	2	3
Вінницький	314	
Волинський		80
Дніпропетровський	4152	
Донецький	6285	
Житомирський	378	
Закарпатський		351
Запорізький	2160	
Івано-Франківський	6	
Київський		1904
Кіровоградський	619	
Луганський	888	
Львівський		1167
Миколаївський	1108	
Одеський		268
Полтавський	1031	
Рівненський	191	
Сумський	185	

1	2	3
Тернопільський	55	
Харківський		64
Херсонський	174	
Хмельницький	159	
Черкаський	208	
Чернівецький	18	
Чернігівський	172	

Висновки. В сучасних умовах євроінтеграції у зовнішній політиці держави та реалізації реформи децентралізації влади в регіонах – розвиток зовнішньоекономічних зв'язків стає одним із каталізаторів економічного зростання територіальних громад і регіону у цілому й визначення їх економічної самодостатності. У зв'язку з цим формування динамічної регіональної структури, яка здатна швидко реагувати на зміну вектора національного та кон'юнктури світових ринків, стало актуальним важливим завданням регіональної економіки. Також необхідно враховувати, що в умовах сучасної світової глобалізації стан економіки регіонів неминуче все глибше входить у світові господарські процеси.

Аналізуючи стан зовнішньоторговельного сальдо регіонів як складової їх самодостатності за фіксований проміжок часу, необхідно зазначити наявну географічну асиметрію. Це зумовлене близькістю до кордонів і проходженням значної кількості імпортованих товарів через їх територію всередину країни. Серед територіальних громад будь-якого з регіонів України поки що відсутні ті, котрі здатні за всіма ознаками стати «локомотивами» в утворенні експортоорієнтованої регіональної економіки, отже, нагальним є вирішення питання щодо створення для цього відповідних умов.

Література: 1. Конституційні територіальні громади. URL: <http://terhromady.info/home/poniattia-terytorialnoi-hromady/>.

2. Нижник Н. Р. Постсоціалістична держава: теоретико-правові проблеми : монографія. Ужгород : Вид-во УжНУ, 2003. 104 с.
3. Решетило В. П. Інституційні фактори стійкого розвитку регіональних соціально-економічних систем : монографія. Харків : ХНАМГ, 2013. 241 с.
4. Ускова Т. В. Устойчивое развитие региона: от концептуальных основ – к практическим результатам. *Экономические и социальные перемены в регионе: факты, тенденции, прогноз*. 2008. Вып. 43. С. 21–31.
5. Семиноженко В. П. Новий регіоналізм. Київ : Наукова думка, 2005. 160 с.
6. Савостенко Т. О. Методологічні засади державної політики сталого регіонального розвитку : монографія. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2007. 160 с.
7. Купалова Г. І. Розвиток та розміщення продуктивних сил регіону: соціально-економічні аспекти. Тернопіль : Упр. держ. ун-т економіки, 2005. 228 с.
8. Постанова Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 № 385 «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року». URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/385-2014>.
9. Красносова О. М., Олійник А. Д. Конкурентоспроможність регіонів в умовах глобалізації. *Бізнес Інформ*. 2012. № 11. С. 90–93.
10. Потканскі Т. Досвід Польщі у формуванні політики регіонального розвитку // *Формування політики регіонального розвитку: досвід країн Центральної та Східної Європи в контексті вступу до ЄС*. Київ : Канадський Інститут Урбаністики, 2006. 142 с.

References: 1. Konstytutsiini terytorialni hromady. URL: <http://terhromady.info/home/poniattia-terytorialnoi-hromady/>.

2. Nyzhnyk N. R. *Postsotsialistychna derzhava: teoretyko-pravovi problemy* : monohrafiia [Post-Socialist State: Theoretical and Legal Problems: monograph]. Uzhhorod : Vyd-vo UzhNU, 2003. 104 p.
3. Reshetylo V. P. *Instytutsiini faktory stiiokoho rozvytku rehionalnykh sotsialno-ekonomichnykh system* : monohrafiia [Institutional Factors of Sustainable Development of Regional Socio-Economic Systems: monograph]. Kharkiv : KhNAMH, 2013. 241 p.
4. Uskova T. V. *Ustoychivoye razvitiye regiona: ot kontseptualnykh osnov – k prakticheskim rezultatam* [Sustainable Development of the Region: from Conceptual Bases to Practical Results]. *Ekonomicheskiye i sotsialnyye peremeny v regione: fakty, tendentsii, prognoz*. 2008. Issue 43. P. 21–31.
5. Semynozhenko V. P. *Novyi rehionalizm*. Kyiv : Naukova dumka, 2005. 160 p.
6. Savostenko T. O. *Metodolohichni zasady derzhavnoi polityky staloho rehionalnoho rozvytku* : monohrafiia [Methodological Principles of the State Policy of Sustainable Regional Development: monograph]. Dnipropetrovsk : DRIDU NADU, 2007. 160 p.
7. Kupalova H. I. *Rozvytok ta rozmishchennia produktyvnykh syl rehionu: sotsialno-ekonomichni aspekty*. Ternopil : Upr. derzh. un-t ekonomiky, 2005. 228 p.
8. *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 06.08.2014 No. 385 «Pro zatverdzhennia Derzhavnoi strategii rehionalnoho rozvytku na period do 2020 roku»*. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/385-2014>.
9. Krasnosova O. M., Oliinyk A. D. *Konkurentospromozhnist rehioniv v umovakh hlobalizatsii* [Competitiveness of Regions in the Conditions of Globalization]. *Biznes Inform*. 2012. No. 11. P. 90–93.
10. Potkanski T. *Dosvid Polshchi u formuvanni polityky rehionalnoho rozvytku // Formuvannia polityky rehionalnoho rozvytku: dosvid krain Tsentralnoi ta Skhidnoi Yevropy v konteksti vstupu do Yes*. Kyiv : Kanadskiy Instytut Urbanistyky, 2006. 142 p.

Інформація про автора

Красноносова Олена Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент, старший науковий співробітник Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України (пров. Інженерний, 1а, м. Харків, 61166, Україна).

Информация об авторе

Красноносова Елена Николаевна – кандидат экономических наук, доцент, старший научный сотрудник Научно-исследовательского центра индустриальных проблем развития НАН Украины (пер. Инженерный, 1а, г. Харьков, 61166, Украина).

Information about the author

O. Krasnosova – PhD (Economics), Associate Professor, Senior Research Fellow, Research Centre of Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (1a Inzhenernyi Ln., 61166, Kharkiv, Ukraine)

*Стаття надійшла до ред.
26.03.2018 р.*